

POBRESA (*DIE ARMUT*) O LA VERITAT QUANT A DESPOSSESSIÓ EN HEIDEGGER

JAUME FARRERONS

Societat Catalana de Filosofia (SCF)

La interpretació de la conferència de Martin Heidegger «Die Armut» (1945) per Philippe Lacoue-Labarthe, que l'edità el 2004 sota el títol *La pauvreté (die Armut)* amb una llarga «presentació», omet les qüestions més importants que es podrien i haurien d'haver-se dit sobre el text.¹ A fi i efecte d'il·lustrar aquesta afirmació, ens basarem en la nostra tesi doctoral² i en el treball «La función de la muerte como instancia constituyente del *Dasein*», publicat enguany a *Filosofía y experiencia de la vida*.³ Ens interessarà, sobretot,

1. Martin HEIDEGGER, *La pauvreté (die Armut)*. Strasbourg: Presses Universitaires de Strasbourg, 2004. Traducció castellana: *La pobreza. Presentación de Philippe Lacoue-Labarthe*. Buenos Aires - Madrid: Amorrortu, 2006.

2. Jaume FARRERONS, «Verdad y muerte. Filosofía frente a cosmología en el primer Heidegger (1919-1929)» (tesi doctoral inèdita). Barcelona: Universitat de Barcelona, llegida el 8-4-2019; enllaç *on line*: <https://www.tesisenred.net/handle/10803/666634#page=1> [Data consulta: 9 de febrer de 2024.]

3. Jaume FARRERONS, «La función de la muerte como instancia constituyente del *Dasein*», a María del Carmen PAREDES MARTÍN (Ed.), *Filosofía y experiencia de la vida*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2023, p. 147-160. Accessible *on line*: <https://eusal.es/eusal/catalog/book/978-84-1311-776-8> [Data de consulta: 9 de febrer de 2024].

la relació de la veritat amb 1/ la «cancel·lació» comunal de l'individu o «jo metafísic» judeocristià; 2/ la *fugida* com a indicatiu del sentit d'aquesta «veritat ontològica»; 3/ la resistència, el dolor i la mort quant a manifestacions prelingüístiques de la *imperativitat* que s'encimbellava en 4/ l'enunciat «la mort és la veritat de l'existència».⁴ El present escrit no vol ser un comentari alternatiu al de Lacoue-Labarthe, sinó una esmena a la totalitat davant l'enfocament *polític* –en el pitjor sentit– de l'autor francès, tot reclamant la *perspectiva* des d'on, al nostre entendre, es podria i hauria de realitzar-se aquest virtual nou comentari. L'esmentat plantejament ens permetrà suggerir, d'altra banda, un *concepte fenomenològic* melioratiu de la *pobresa* que s'adiu força bé amb la temàtica dels col·loquis d'enguany.

La veritat quant a cancel·lació del jo

Que la veritat resulti en darrer terme incompatible amb el concepte mateix de «propietat individual» ho anuncia ja de bell antuvi la limitació i prescripció jurídica d'aquests «drets» en l'àmbit intel·lectual, de faisó que hom pot parlar de «socialisme ontològic de la veritat»⁵ i preguntar-se, quan l'economia depèn cada cop més del coneixement, quina relació guarda la inevitable socialització de la ciència amb la creixent compulsió financera contrària del privatisme liberal. La veritat, en tot cas, no pot ser un gust, una creença o una opinió: si és veritat, s'imposa a tothom, ens vesteix,

4. Cf. *op. cit.*, p. 152 i ss.

5. Cf. *La pobresa, op. cit.*, p. 69; *La pauvreté...*, *op. cit.*, p. 42 (*Communismus der Geister*) i tota la part de la presentació de Lacoue-Labarthe on l'editor comenta, sense entrar en el fons de la qüestió, la relació entre Heidegger y Marx (cf. p. 60 i ss. de l'edició castellana; p. 36 i ss. de l'original francès). No entrarem aquí en la diferència fonamental entre socialisme i comunisme.

per dir-ho així, d'uniforme: tots iguals; sotmet la gent a una regla pràctica (desfilada: *hem* de fer el mateix), a un conjunt de pautes de conducta obligades (ordres, normes, lleis...); no en va les especialitats científiques són *disciplines*. Hi ha, emperò, una «disciplina fonamental» que Heidegger anomena *Geist*. Vet aquí el significat immediat de «veritat» en qualitat d'instància *vinculant*. Això val per a la *veritat òntica*, la veritat quotidiana («som a Vic»), però també, com veurem i de forma dramàtica, per a la *veritat ontològica*.⁶ Jacques Derrida juga, a *De l'esprit (Heidegger et la question)* (1987) amb la paraula «gas».⁷ La cancel·lació de l'individu comporta la seva finitud, que inclou l'experiència detonant de la mort quant a comprensió (*Verstehen*) sintètica *a priori* que el *Dasein* fa *de si mateix*. La supressió de «l'ego» regeix tant per a la veritat preracional que experimentem quant per a la veritat articulada com a llenguatge, argument, raó... El procés transcendental constituent de món que va d'una veritat òntica com ara la nua percepció del cadàver d'un familiar a la veritat ontològica en la fórmula «la mort és la veritat de l'existència» condueix, en una mena de hegelianisme macabre, la *història ontogenètica i filogenètica del Geist*. El mateix Adorno, que es nega a arribar fins a les acaballes de la lògica per no ofendre la utopia, almenys ha de reconèixer l'empremta de les primeres passes en el camí anomenat Occident (veritable significat de la «ideologia de l'Holocaust» en el sentit de Norman G. Finkelstein):

Das Bedürfnis, Leiden berecht werden zu lassen, ist Bedingung aller Wahrheit. Denn Leiden ist Objektivität, die auf

6. Entenc per «veritat ontològica» aquella que ens permet reconèixer com a tal tota veritat òntica sense necessitat de recórrer a cap experiència empírica, sinó sols a partir de l'*experiència transcendental* que el *Dasein* fa *de si mateix*.

7. Jacques DERRIDA, *Del espíritu (Heidegger y la pregunta)*. Valencia: Pre-Textos, 1989, p. 169, n. 2.

dem Subjekt lastet; was es als sein Subjektivstes erfährt, sein Ausdruck, ist objektiv vermittelt.⁸

El subjecte roman i resta, per tant, *subjectat*. Presó, camp de concentració en són les conegudes metàfores del «populista filosòfic» Herbert Marcuse... Aquesta temàtica, en efecte, ha estat abordada de forma abundosa per l'Escola de Frankfurt⁹ i, singularment, per Theodor W. Adorno a *Negative Dialektik*,¹⁰ entre altres obres, en relació amb la pregunta heideggeriana per la finitud.

La veritat quant a angoixa i fugida

Tot seguit citarem un text poc conegut de Heidegger sobre Descartes en què s'anticipa l'enfocament que el filòsof alemany desenvoluparà sistemàticament a *Sein und Zeit*, a saber, les lliçons de Marburg de l'hivern de 1923-1923 sobre *Einführung in die phänomenologische Forschung*. Una primera citació fa referència a la «recerca» com a tècnica acadèmica de fugida davant la veritat:

Der Sorge der Gewißheit kommt es nämlich primär an auf Gültigkeit und Verbindlichkeit, das, wovon etwas gültig ist, das Seiende selbst aber, kommt nicht primär in den Blick, es kommt nicht zu seinem Recht. Zugleich aber wird das Sein des Erkennens an ihm selbst nicht auf Sein

8. Cf. nota 10, p. 27, *op. cit.* (p. 26 ed. castellana): «La necesidad de dejar su elocuencia al dolor es la condición de toda verdad. Y es que el sufrimiento es objetividad que pesa sobre el sujeto; lo que éste experimenta como lo más subjetivo, su propia expresión, está mediado objetivamente».

9. Cf. «Verdad y muerte», *op. cit.*, p. 339 i ss.

10. Theodor W. ADORNO, *Negative Dialektik*. Frankfurt: Suhrkamp, 1966 (traducció castellana de José María Ripalda. *Dialéctica Negativa*. Madrid: Taurus, 1986). Cf. «Verdad y muerte», *op. cit.*, p. 346 i ss. L'assaig de Mercè RIUS, *T. W. Adorno. Del sufrimiento a la verdad* (Barcelona: Laia, 1989) no podria invertir els termes.

befragt und nicht in seinem Sein erschüttert. Das sieht so aus, als wäre das der Fall, und sieht so aus gerade durch das Suchen. Diese *eversio* aber, dieses scheinbare Erschüttern aller Erkenntnismöglichkeiten, vollzieht sich auf dem Grunde der *Vorberuhigung* dessen, daß das *certum esse* als *bonum* geschieht ist. Die *eversio* und das Durchlaufen eines Zweifelsweges ist die eigentümliche *Maskierung*, die sich die Sorge der Gewißheit in dem Sinne gibt, als komme es ihr in der Tat auf eine radikale Fundamentierung an. Durch diese Maskierung versetzt sich die Sorge dahin, wo sie will. Sie gibt sich das Ansehen von radikaler Wissenschaftlichkeit, Besorgen von Wissenschaftsausbildung, Wissenschaft verstanden als allgemeine Gültigkeit und Verbindlichkeit alles Seienden. Die Sorge der Gewißheit hält sich also in der Weise der Maskierung auf, in der Verbindlichkeit in dem, was öffentlich von Seiendem zeitgemäß gesagt werden kann, ohne daß das Seiende als solches primär vergegenwärtigt wird. Alles wird gesehen an der Idee von Wissenschaft, Reformation der Wissenschaft an der Idee des *certum*. Diesen Aufenthalt der Sorge charakterisiere ich als ihre *Seinsferne*, sowohl vom *Sein der Welt als erst recht vom Sein des Daseins als solchen*.¹¹

El sorprenent fragment, que hem transcrit íntegrament per la seva importància, representa, al meu entendre, un *canvi de paradigma* en la història de la filosofia. La veritat, en efecte, no és el bé més preuat, ja no és cercada, sinó *defugida*. La «recerca de la certesa» es formula precisament com a estratègia emmascarada de l'escapoliment. Allò que la «recerca» de l'existent defuig és la pròpia (pre)-comprensió de l'existència quant a radicalment finita. Una pàgina més endavant, Heidegger esmenta expressament la temporalitat i la

11. Martin HEIDEGGER, *Einführung in die phänomenologische Forschung*. Frankfurt: Vittorio Klostermann, 2006, p. 281-282 (Edició castellana: *Introducción a la investigación fenomenológica*. Madrid: Síntesis, 2008, p. 279).

mort: són els *mòbils* d'aquesta fugida encoberta en forma de rigorosíssima recerca.¹² Heidegger expressa aquí, per tant, el que resta implícit a l'ontologia fonamental amb relació a l'enunciat «la mort és la veritat de l'existència».¹³

12. Per raons d'espai ho reproduïm en nota. Vid. *op. cit.*, p. 282-283 (ed. c. p. 280): «Sofern die Tradition aus der Vergangenheit kommt, sofern die Sichtigkeit der Vergangenheit der Gegenwart fehlt und nicht lebendig wird, geschieht es, daß in der verschiedenen Charakteren die *Zeitlichkeit des Daseins ausbleibt*. Das zeigt sich darin, daß Descartes das cogito lediglich als eine res cogitans, als eine Mannigfaltigkeit von cogitationes faßt, in der von einer *zeitlichen Erstreckung zwischen Geburt und Tod* auch nicht im mindesten geredet wird, eine Mannigfaltigkeit von Sachen, zusammengerschnürt durch das ego. Die Sorge der Gewißheit is als Sorge um Gewißheit zugleich das Besorgen davon, daß die Zeitlichkeit ausbleibt. Das besagt aber: Nichtbegegnen des Daseins als solchen. Die Sorge der Gewißheit ist das *Verstellen* des Seins». Totes les cursives són de Heidegger.

13. Cf. la traducció del fragment citat: Martin HEIDEGGER, *Introducción a la investigación...*, *op. cit.*, p. 281 (original alemany p. 284): «Huida de la existencia ante sí mismo y descubrimiento de su ser-en-el-mundo, enterramiento de la posibilidad de que venga a nuestro encuentro, retorcimiento como movimiento fundamental de la existencia. Estos tres caracteres, la *lejanía del ser*, la *ausencia de la temporalidad* y la *nivelación*, hay que verlos juntos como determinación fundamental de la existencia misma. Hay que preguntar cómo se muestra en esta determinación la existencia como tal. 1º Estos tres caracteres de la preocupación de la certeza, la certeza misma como un modo de la existencia, da a conocer la existencia como aquello que *está en fuga ante sí mismo*, de forma que, fugándose ante sí mismo, se preocupa a la vez de otras cosas, de la posibilidad de encubrir la existencia. 2º La huida ante la existencia misma y el *enterramiento de sus posibilidades de ir al encuentro de sí misma*. En este movimiento fundamental de la existencia se muestra ahora el hallazgo fundamental del que se ha tratado anteriormente. Se pone de relieve que la preocupación, en la medida en que es salir en pos de algo que a ella le preocupa, en el preocuparse de algo, se preocupa a la vez de su propia existencia y, a decir verdad, aquí, en el modo de la huida ante la existencia: se preocupa a la vez del enterramiento de la propia existencia, de hacer imposible un encuentro con ella».

La veritat quant a resistència i dolor

Aquí ens remetrem a la nostra ponència «La función de la muerte como instancia constituyente del *Dasein*» publicada¹⁴ per la Universidad de Salamanca:

Así las cosas, podemos constatar fenomenológicamente que el sentido ontológico de la verdad anticipa contenidos «informativos» sintéticos, a saber, la resistencia de las cosas y, con ella, la condición de posibilidad de la objetividad del objeto, fundamento de toda ciencia. No vamos a abundar aquí en la historia del filosofema de la «resistencia», que se remonta como poco a los estoicos y desemboca en Hartmann, Eugeni d'Ors y Zubiri, pero sí interesa subrayar que su huella aparece también en *Sein und Zeit* (§43, b/) y guarda relación fundamental con un concepto gnoseológico de dolor pendiente de investigar. El «dolor» constituye la forma más depurada de manifestación fenomenológica ordinaria de la «resistencia» y, por ende, de la «imperatividad». La «muerte» señala, en primera instancia, el caso límite del «dolor».¹⁵

Sobre aquest punt vaig citar un fragment essencial d'Eugeni d'Ors:

Substantivación de la resistencia. El Mal. (...) Nuestra invasión victoriosa del mundo externo, nuestra obra de creación se estrellará en último término contra una fatalidad residual irreductible, cuya quintaesencia es el Mal, que recibe también por otro nombre el de Muerte. (...) / Pero la suprema objetividad del Mal, su calidad de límite, se impone como una obligación de la razón humana (...) Muerte. *Muerte inmortal* que no puede eliminarse mientras nuestra metafísica de mortales sea válida. (...) El

14. Els editors censuraren, emperò, determinats fragments relatius a la religió judeo-cristiana i als arguments del tribunal acadèmic de la tesi doctoral, fet que, un cop més, ens reconduïx al centre de la qüestió plantejada.

15. Jaume FARRERONS, «La función de la muerte...», *op. cit.*, p. 152.

postulado del Mal objetivo, es decir, el de la Resistencia irreductible, es, al lado de la Potencia indeterminada, uno de los dos indispensables para que cualquier especulación metafísica pueda iniciarse y avanzar.¹⁶

En aquesta *tercera* experiència de *desposseïció* vinculada essencialment a la veritat enfilem la drecera que va des de la resistència de les coses –lligada, no ho oblidem, al *dolor*– cap a la *imperativitat* de l'*enunciat* òntic, però també a la mort quant a *cas-límit del dolor*, metaimperativitat ontològica fonamental articulada en l'*enunciat* «la mort és la veritat de l'existència» que vàrem formular finalment a «Verdad y muerte».

La veritat quant a experiència de la mort

Arribem ara als fragments de *Sein und Zeit* que ens permeten d'entendre la relació entre la veritat i la pobresa que Heidegger palesa a la seva conferència «Die Armut» i que hauria estat incompresa per l'editor francès Lacoue-Labarthe en el sentit en què Heidegger retreu la incomprensió quant a *emascarament*:

El «estado de resuelto» «precursando» no es ninguna salida inventada para «superar» la muerte, sino el comprender que sigue a la vocación de la conciencia y que da a la muerte la posibilidad de hacerse *potencia dominante* de la existencia del «ser ahí» y de destruir de raíz toda fuga y encubrimiento de sí mismo.¹⁷

I aquest altre:

16. Eugeni d'ORS, *El secreto de la filosofía*. Madrid: Tecnos, 1997, p. 104.

17. Martin HEIDEGGER, *El ser y el tiempo*, trad. de José Gaos. Mèxic: FCE, 1987, p. 337 (Original alemany: *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer, 1986, p. 310).

Cuando el «ser ahí», precursando la muerte, permite que ésta se «apodere» de él, se comprende, libre para ella, en la peculiar *superpotencia* de su libertad finita, para tomar sobre sí en esta, que sólo «es» en el haber hecho la elección del caso, la *impotencia* del «estado de abandonado» a sí mismo, y para volverse, en esa misma libertad, clarivamente para los accidentes de la situación abierta.¹⁸

Aquests són els dos fragments més colpidors, però se'n poden trobar de molts més. Hem d'entendre 1/ que el *Dasein* és una *xarxa de sentit transcendental* sobre el fons de la qual construïm fins i tot l'ésser dels objectes físics i 2/ que el *coneixement* de la veritat comporta que l'esmentada pre-comprensió esdevingui explícita, conscient, lingüísticament articulada. Aquesta seria la tasca de la filosofia. Però el *Dasein* sols pot emergir com a totalitat de sentit experimentant els seus límits, que el *constitueixen* com a ens. Ara bé, *aquests límits són temporaris*, car el sentit és temps originari, «possibilitat» viscuda i aquí, en conseqüència, «possibilitat de la impossibilitat». La precomprensió de la veritat ontològica comporta que la mort (el «dimoni») «s'apoderi» de nosaltres; inversió punt per punt de la fe bíblica. El nostre «jo»/«ego» ha de ser *sacrificat*. Al capdavant apareix sempre *l'acte heroico-tràgic* que funda, terror de l'Escola de Frankfurt, el «feixisme transcendental» (Ernst Nolte).¹⁹

Demostració per absència, ensordiment o obstrucció

A partir d'aquests filosofemes es podria abordar una lectura de «Die Armut» que, com m'he compromès a de-

18. *Op. cit.*, p. 415 (p. 384 de l'original alemany).

19. Aquest aspecte espinós de l'assumpte l'hem abordat a moltes de les nostres intervencions, comunicacions, ponències i a la mateixa tesi doctoral, però avui no per problemes d'espai.

mostrar, té poc a veure amb el que explica Lacoue-Labarthe. *Es tracta, i no podria ser d'una altra manera, d'una demostració per absència, ensordiment o obstrucció que hom verifica, tot comprovant de què parla i de què no parla l'editor.* La conferència de Heidegger és una interpretació de Hölderlin que comença amb la transcripció del següent fragment: «*Es konzentriert sich bei uns alles auf's Geistige, wir sind arm geworden, um reich zu werden (III, 621)*».²⁰ Esdevenim pobres per arribar a ser rics. El concepte central en aquesta «conversió» és un «vot» de pobresa. Més endavant, llegim:

Die Freiheit ist das die Not Wenden. Nur in der Freiheit und in ihrem schonenden Freien waltet die Notwendigkeit. Wenn wir das Wesen von Freiheit und Notwendigkeit also denken, dann ist die Notwendigkeit keineswegs, wie alle Metaphysik meint, das Gegenteil der Freiheit, sondern einzig die Freiheit ist in sich die Notwendigkeit.²¹

Segons Lacoue-Labarthe: «*La difficulté, ici, n'est pas celle du message. Le message est tout à fait limpide*».²² Qualsevulla observació seria hermenèuticament més encertada que aquesta. En efecte, en la seva *Présentation* de seixanta-quatre pàgines (la conferència n'ocupa dinou) hi ha més referències polítiques (o militars!) i historico-filològiques que pròpiament filosòfiques i, en tot cas, *gairebé cap ni una que apunti a les qüestions essencials aquí plantejades*.²³ L'externalització de l'analítica que practica

20. Vid. *La pobreza, op. cit.*, p. 93; *La pauvreté (die Armut), op. cit.*, p. 71.

21. Vid. *La pobreza, op. cit.*, p. 108; *La pauvreté (die Armut), op. cit.*, p. 80-82.

22. Vid. *La pauvreté..., op. cit.*, p. 12.

23. Diem «gairebé» perquè a la p. 32 (p. 51 de l'edició castellana) es refereix al concepte de *Notwendigkeit*, l'anàlisi del qual deixa, emperò, en mans de la traductora Ana Samardzija, qui l'abordà en un article del

Lacoue-Labarthe amb Ana Samardzija confirma que, fins i tot metodològicament, l'editor utilitza el discurs polític per a bandejar –¿fugir d'estudi?– la qüestió fonamental. El moll filosòfic del que nosaltres hem exposat es fonamenta així en una interpretació de Heidegger que no té precedents en la bibliografia més coneguda sobre aquest autor.²⁴ Una obra que, *ex hypothesi*, no hauria estat llegida en condicions «purament acadèmiques» *per motius que ella mateixa explica d'antuvi*, car l'economia conceptual de l'ontologia fonamental conceptualitza i anticipa les causes de la seva fatal *receptió torçada*. Que s'hagi malentès *Sein und Zeit* no obeeix, per tant, a una deficiència intel·lectual dels especialistes o comentaristes, de la qual algú restaria miraculosament exempt, sinó a una qüestió *ontològica* –però també *eticopolítica derivada*– que n'impedeix l'acte d'institucionalització social anomenat llenguatge, raó, acadèmia, etc. Les prohibicions, fins i tot penals, que alguns comentaris-

---

2003 (vid. nota 35, p. 60). Tanmateix, el resum d'aquesta anàlisi a la nota permet d'afirmar que, com acostuma a succeir en el món de la metafísica judeo-cristiana, l'autora gira al voltant de la qüestió fonamental sense decidir-se a entrar-hi. En definitiva, la part essencial de la conferència de Heidegger (p. 75-89 de l'edició francesa; p. 101-124 de la castellana) no es pot interpretar des de la perspectiva dels «escrits polítics» de Heidegger, com fa Lacoue-Labarthe, sinó des de *Sein und Zeit* i els escrits relacionats, en tot cas, amb l'ontologia fonamental. Sols un cop sotmès a crítica el moll filosòfic de l'assumpte, hom pot abordar amb fonament la qüestió política. I no abans. Transcriure *irònicament* al segle XXI escrits polítics dels anys 30/40, tot ometent-ne la fonamentació ontològica, serà retòrica, propaganda o periodisme cultural, però no filosofia.

24. Filòsof cabdal del segle XX. Més concretament, sobre la Segona Secció de l'obra capital de Heidegger, *Sein und Zeit* (1927), on culmina l'ontologia fonamental formal finalment publicada. Després d'una recerca de deu anys, no ens consta una interpretació coneguda de característiques semblants, tot i que, naturalment, podria existir atesa la immensitat de la bibliografia sobre Heidegger.

tes com ara Emmanuel Faye reclamen contra Heidegger,²⁵ fet inèdit en un filòsof d'aquesta magnitud, suggereixen i amaguen alhora, en un *totum revolutum* de difícil accés, la temàtica estrictament filosòfica que l'acadèmia es resisteix a reconèixer i elevar a concepte.²⁶

25. Cf. Emmanuel FAYE, *Heidegger, l'introduction du nazisme a la philosophie*. Paris: Albin Michel, 2005. Faye no n'és un cas aïllat.

26. Cf. Jaume FARRERONS, «El context ideològic de “Coneixement i situació” de Jordi R. Sales i Coderch» (gener 2022). En aquest article, l'esmentada interpretació de Heidegger opera com a clau exegètica per a una lectura crítica de l'obra fonamental del filòsof català. No ha estat publicat per l'*Anuari de la Societat Catalana Filosofia*, que l'ha considerat «no-apte», i a hores d'ara roman inèdit. Les sorprenents raons al·legades per a justificar aquesta decisió tenen a veure, al meu entendre, amb la problemàtica que acabo de resumir.